

# JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

# MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam).

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht).

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).



XXXVII 1950,  
TWEEDE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1950

## DE IJKLETTERS VAN HET NEDERLANDS TROOIS GEWICHT

door

Dr. D. A. WITTOP KONING

In het *Jaarboek* van 1939 behandelt A. O. van Kerkwijk de ijkmeesters generaal onder de „Noord-Nederlandsche Muntgewichtmakers”.

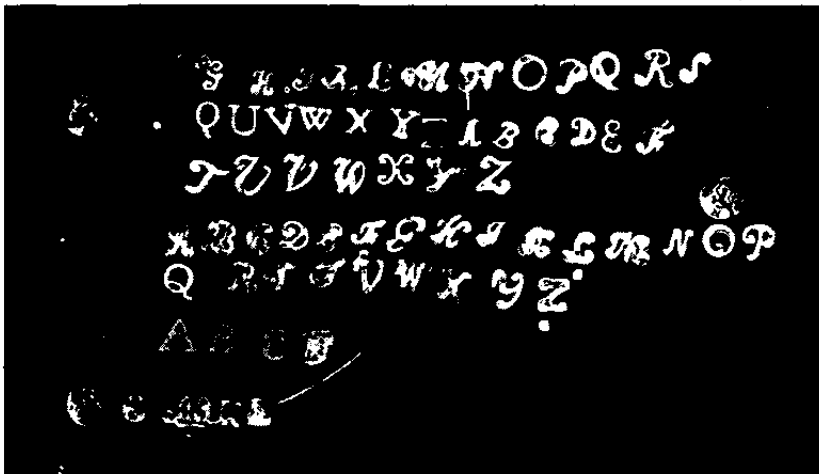
Over de jaarletters die op deze gewichten evenals op alle ander Troois gewicht voorkomen kon hij toen slechts één mededeling doen, namelijk dat voor 1768 de ijkletter I gold. Voor het dateren der gewichten zijn deze ijkletters echter van zeer groot belang: tot nog toe waren hier echter geen nadere gegevens over bekend.

Een sluitgewicht, dat ik in het Rijksmuseum op het spoor kwam, op zoek naar materiaal voor de tentoonstelling „de Oude Apotheek” in 1949 in Den Haag gehouden, en door mij in de catalogus uitvoerig omschreven<sup>1)</sup> gaf reeds enig licht omtrent de door S. G. Nagel en T. A. Nagel gebruikte ijkletters. Op dezelfde tentoonstelling kon ik echter een balans exposeren, afkomstig uit het Medisch Pharmaceutisch Museum te Amsterdam, die op één der schalen niet minder dan 65 ijkletters heeft,

---

<sup>1)</sup> Dit sluitgewicht draagt op het deksel het ijkmerk van Leonard van de Gheere (ijkmeester-generaal van 1604—1621): een leeuw met de letter L en het jaartal 1614; het ijkmerk van Gerrit Geens (ijkmeester-generaal van 1621—1658): een leeuw tusschen de letters GG met het jaartal 1654; en het ijkmerk van J. A. Groengraft (ijkmeester-generaal van 1670—1700): een leeuw met de letters I G G en het jaartal 1670. Op de onderzijde bevinden zich de ijkmerken van S. G. Nagel en T. A. Nagel benevens de ijkletters O, S, Y, Z, A, B, C, F, G, H, I, K, L.

Het ijkmerk van van de Gheere dat ook voorkomt op muntgewicht, nu echter met de L tussen de benen van de leeuw, was aan van Kerkwijk nog niet als zodanig bekend.



afgewisseld door de ijkmerken van I. l'Admiral Jr., S. G. Nagel en T. A. Nagel.

Na het ijkmerk van T. A. Nagel, ijkmeester generaal van 1815—1819, treffen wij dan vijf letters aan (drukletters met driehoekjes versierd), namelijk G H I K L, corresponderende met de bovenstaande jaren.

Het ijkmerk van S. G. Nagel, ijkmeester generaal van 27 Sept. 1797—1814, trefen we aan boven de letter O van het voorgaande alfabet. Wanneer we nu weten dat S. G. Nagel, na het overlijden van P. I. le Cointe, van 1782—1797 het ijkmeester generaalschap ad interim waargenomen heeft, zal de letter O voor het jaar volgende op zijn officiële benoeming zijn, dus voor 1798.

De drukletters D en E voor 1812 en 1813, niet voorkomende op de schaal, zijn uit andere bronnen, namelijk een engalgewicht in mijn verzameling, resp. uit het Fysisch Laboratorium te Utrecht bekend. De schrijffletter U is overgeslagen, waarschijnlijk om de te grote gelijkenis met de V.

Voeren we nu de reeks op de schaal terug, dan zien we een overgang op een ander schrijffletter-alfabet en voor het jaar 1782 een letter X. Het ijkmerk van P. I. le Cointe, ijkmeester

generaal van 1771—1781, ontbreekt. Zijn jaarletters zijn echter compleet aanwezig met de schrijffletter M (bovenste rij) voor 1771. Voeren we dit alfabet verder terug (tweede regel) dan gaat het in 1760 over in een drukletter-alfabet, waarnaast we bij de letter Q het ijkmerk zien staat van I. l'Admiral (ijkmeester generaal van 1745—1770). Er ontbreken drie letters, de R, S en T, waarvan de S op de andere schaal van de balans staat, de R en T op engelgewicht van de heer van Kerkwijk voorkomen. Voeren we dit alfabet op tot 1745, dan vinden we voor dat jaar de L. Uit het feit dat l'Admiral niet midden in een alfabet begonnen zal zijn, mogen we concluderen dat zijn voorganger A. Groengraft, ijkmeester generaal van 1701—1744, ook al ijkletters gebruikt zal hebben. De A komt dan in 1735. Het is waarschijnlijk dat deze reeksen letters bij Groengraft nog verder terug te voeren zijn, maar het beschikbare materiaal is daar niet groot genoeg voor en geeft nog geen afdoende uitsluitsel.

Wat van Kerkwijk ook al opmerkte voor de letter I is, dat de jaarletters voor het Amsterdamsche zilver dezelfde zijn als deze voor de gewichten. Deze zilverletters gaan nog veel verder terug.

We komen dus tot de volgende tabel van ijkletters.

Abr. Groengraft	M	1746	<i>A</i>	1760
(1710—1744)	N	1747	<i>B</i>	1761
A 1735	O	1748	<i>C</i>	1762
B 1736	P	1749	<i>D</i>	1763
C 1737	Q	1750	<i>E</i>	1764
D 1738	R	1751	<i>F</i>	1765
E 1739	S	1752	<i>G</i>	1766
F 1740	T	1753	<i>H</i>	1767
G 1741	U	1754	<i>I</i>	1768
H 1742	V	1755	<i>K</i>	1769
I 1743	W	1756	<i>L</i>	1770
K 1744	X	1757	<i>M</i>	1771
l'Admiral	Y	1758	<i>N</i>	1772
(1745—1770)	Z	1759	<i>O</i>	1773
L 1745				

<i>F</i>	1774	<i>E</i>	1789	<i>W</i>	1805
<i>Q</i>	1775	<i>F</i>	1790	<i>X</i>	1806
<i>R</i>	1776	<i>G</i>	1791	<i>Y</i>	1807
<i>I</i>	1777	<i>H</i>	1792	<i>Z</i>	1808
<i>T</i>	1778	<i>J</i>	1793	A	1809
<i>U</i>	1779	<i>K</i>	1794	B	1810
<i>V</i>	1780	<i>L</i>	1795	C	1811
<i>W</i>	1781	<i>M</i>	1796	D	1812
S. G. Nagel		<i>N</i>	1797	E	1813
ad interim		S. G. Nagel		F	1814
(1782—1796)		(1797—1814)		G	1815
<i>X</i>	1782	<i>O</i>	1798	T. A. Nagel	
<i>Y</i>	1783	<i>P</i>	1799	(1815—1819)	
<i>Z</i>	1784	<i>Q</i>	1800	H	1816
<i>A</i>	1785	<i>R</i>	1801	I	1817
<i>B</i>	1786	<i>S</i>	1802	K	1818
<i>C</i>	1787	<i>T</i>	1803	L	1819
<i>D</i>	1788	<i>V</i>	1804		

Op het muntgewicht komen nu niet deze zelfde letters voor, maar kleine druklettertjes. Van Kerkwijk vermeldt voor l'Admiral de letter A en een doos uit 1756 met de letters A B C is in mijn bezit.

Op de gewichten van een doos van Jan Linderman komt het ijkmerk van S. G. Nagel met de kleine drukletters N en S voor.

Al is het type letter anders, er is dunkt mij geen enkel bezwaar tegen, de letters A B C van Admiral met de jaren 1760, '61 en '62 te vereenzelvigen en de letters N en S van S. G. Nagel met 1797 en 1802.

#### NOOT VAN DE REDACTIE

Hoewel de Redactie zich bewust is, dat de inhouden van bovenstaande artikelen elkaar gedeeltelijk dekken, wil zij den lezers toch geen van beide uiteenzettingen onthouden over een onderwerp, dat kennelijk thans zeer veel belangstelling trekt.